

Äiti on Teatterimontun näytelmässä Kaihtimet pukeutunut Jean Genet'n toiveiden mukaan: violetti satiinihame ja keltainen huntu. Kirjailijan toivomat naamiot ovat myös käytössä.

Tampereen teatteriopiskelijoiden suururakka Valtioterrorismin kritiikkiä sirkusmenon lomassa

Ranskalaisen Jean Genet'n näytelmä Kaihtimet oli valmistuttuaan vuonna 1961 niin kuumaa tavaraa, ettei sitä kirjailijan kotimaassa uskallettu esittää vuosiin.

Ja kun lopulta esitettiin, vastustajat yrittivät jopa savupommein keskeyttää näytökset.

Tampereella näytelmä herätti ihmetystä ja kysymyksiä. Genet ei ole mikään helppojen tulkintojen mies.

SIRPA KOSKINEN, teksti
LASSE LECKLIN ja ERIKA
JUUTINEN, kuvat

Mutta Tampereella ei ollut kyse pelkästään teatteriesityksestä, joka kyllä sekin on jo suuritöisyydessään hatun noston arvoinen, vaan myös näytelmän käsittelemiin teemoihin tunkeutuneesta seminaarista.

Tampereen yliopiston näytteli-

jätyön laitos ja teatterin ja draaman tutkimuksen oppiaine toteuttivat yhteishankkeen keväällä saadun apurahan turvin. Avustus tuli Humanistisen tiedekunnan kehittämisrahoista.

Näin syntyi taiteen ja tutkimuksen vuoropuhelu, jonka tuloksena katsoja saa paitsi perinteisen teatteriesityksen ja -kokeemuksen myös näytelmälle tuhdin viitekehysten.

Käsiohjelmasta löytyy asian tuntijoiden selvitystä mm. Algerian sodasta, terrorismista ja orientalismin myyttisestä perinnöstä.

Tunkua kuoleman odotushuoneessa

Genet kirjoitti näytelmänsä *Kaihtimet* Algerian sodan riehuessa kuumimmillaan. Siinä kuvataan kapinallisten kehitystä anarkistisesta väkivallasta kansallisen ylpeyden tuntuun.

Siinä kuvataan siirtomaaherrojen ja sotilaiden kummallista maailmaa ja yksittäisten algerialaisten, varsinkin varkaiden ja huorien, elämää, joka sekin on ai-

ka kummallista.

Teoksesta on turha etsiä "poliittista mieltä", kenenkään voittoa tai moraalia. Sotilaat, arabit ja maan valkoiset tapaavat kaikki kuoleman odotushuoneessa saatuaan tasapuolisesti osansa satiirista, rumuuden, pahuuden ja irtokkuuden runoudesta.

Teatterimontussa pyörii nyt tästä näytelmästä lähes nelituntinen tulkinta, jonka on ohjannut **Mikko Kanninen**. Kolmannen vuosikurssin näyttelijäopiskelijoiden lisäksi lavalla nähdään Sorin sirkuksen nuoria taitajia.

Genet'n käsikirjoituksessa on varsinaisen dialogin lisäksi omaperäiset näyttämöohjeet ja välipuheita, joiden pohjalta teosta onkin kiitetty myös kiintoisana lukuraamana ja jopa kokeilevana romaanina.

Ohjaaja Kannisen mukaan Genet'n ohjeet ovat niin hyviä, että he ovat noudattaneet niitä orjalisesti.

– Genet ei halua olla ohjaaja, mutta hänellä on tarjota aina jokin kuvallinen väite, sanoo Kanninen, jolle näytelmän ohjaus on

osa teatteritaiteen tohtorin tutkintoa.

Sirkusväki ideoineen sopii hyvin näytelmään, jonka ohjeissa kirjailija itsekin viittaa toisinaan sirkusmaiseen menoon. Genet esimerkiksi toivoo, että siirtomaaherrat kulkisivat näyttämöllä ainakin 30 senttiä korkeilla pohjilla varustetuissa kengissä erottakseen siirtomaan asukkaista.

Kannisen ohjauksessa herrat ovat saaneet alleen noin parimetriset puujalat, jollaisia myös sirkuksessa näkee. Tämmöisillä taseroille ihmiset tuskin voivat kohdata toisiaan, mikä kait onkin kirjailijan tarkoitus.

Äidit Venäjällä ja Yhdysvalloissa

Algerian sota (1954-1962) tuledutti pahasti ilmapiirin Ranskassa. **Jean-Paul Sartre** kirjoitti näytelmän *Altonan vangit* herättääkseen keskustelua kidutuksesta, jota Ranskan armeija harjoitti Algeriassa. Tämän vuonna 1959 esitetyn näytelmän yhteyttä omaan aikaansa ei edes huomatta-

tu. Sartre naamio arvostelunsa liiankin hyvin natsi-Saksan rikosten tilitykseksi.

Sitten ilmestyi *Kaihtimet*, jossa ei Algeriaa mainittu sanallakaan. Silti yksikään teatteri ei uskaltanut tarttua tekstiin.

Johanna Enckell kertoo kirjassaan *Antonin Artaudin jäljet ranskalaisessa teatterissa*, että *Kaihtimia* esitettiin aluksi lyhennettynä ja poliittisesti laimennettuna versioina mm. Länsi-Berliinissä ja Wienissä.

Kokonaisena sen ohjasi Tukholmassa **Per Verner-Carlsson** vuonna 1964. Kokonaisena ja Ranskassa se esitettiin vasta 1966.

Kaikki kevään 20 esitystä olivat "kattoon asti täynnä", kuten ovien ulkopuolelle jäänyt **Hilkka Mäki** kertoo (HS 19.6.1966) Hän kuitenkin raportoi kevään tapahtumista ja näytelmän tulkinnoista.

Teatterissa lensivät tomaatit, kananmunat ja tuolit.

"Näytelmä ei ole kapinaepos tai poliittinen analyysi; Genet ei ole toinen Brecht. Genet voi käyttää Algerian tilannetta lähtökoh-

tana maalataksien kuten muissa-kin teoksissaan väkevin väreien kuvan yhteiskunnan tekopyhyydestä ja pahan mahdista.

Kolonialistit ja sotilashenkilöt ovat tietysti otollisin kohde tähän tarkoitukseen, mutta algerialaiset on käsitelty yhtä räikeän sääli-mättömästi. Vain äidit, prostituoidut ja vihdoin vainajat kuoleman valtakunnassa, missä häviö on tunnustettava ja viekkaus enää mahdotonta, saavat armon runoilijan silmissä."

Kaksi viikkoa ensi-illan jälkeän äärioikeisto iski. Algerian sodan laskuvarjohyppääjät hyökäsivät parvekkeelta näyttelijöiden niskaan, tuolit lentelivät. Sotaveteraanit osoittivat mieltään Odeonin edustalla.

Enckell muistuttaa että alun alkaen näytelmän nimi oli Les Meres eli Äidit. "Se hellii sotilaita, jotka on heitetty kuolemaan."

Tänä päivänä tuo entinen nimi voisi hänen mukaansa viitata poikiaan puolustamaan ryhtyneisiin äiteihin Venäjällä ja Yhdysvalloissa.

Demonista teatteria

Kun Genet'stä (1910 - 1986) puhutaan, ensimmäisenä esitellään aina hänen henkilöhistoriansa.

Kerrottakoon siis tässäkin, että äitinsä hylkäämää Jean sijoitettiin aivan pienenä Pariisiin ulkopuolelle kasvatuskotiin, josta hän karkaa koulunsa käytyään.

Vankilakierre alkaa 14-vuotiaana. Pitkään Genet'n elämässä vuorottelivat rikokset ja vankila. Siihen maailmaan sijoittuvat myös hänen suuret romaansinsa.

Genet'n taiteesta sanotaan, että siinä rikos sekoittuu eroottiseen kärsimysmystiikkaan, kukkien ja ristien, rukousten ja lankeemusten uskonnollisesti sävyttyneeseen runokieleeseen.

Häntä on sanottu neroksi, jossa yhdistyi kauneus ja rumuus, petomaisuus ja pyhyys.

Yhden terroristi on toisen vapaustaistelija

Kaihtimet -näytelmä innoitti filosofian tutkija **Ville Lähdetä** pohtimaan terrorismia käsitteenä ja ilmiönä.

Terrorismi on läsnä joka päivä nykyisessä maailmassa. Toisaalta terrorismi -sanaa käytetään niin kuin se olisi nimi selvästi ja objektiivisesti rajatulle ilmiölle. Mutta näinhän ei ole, muistuttaa Lähde.

- Mikäli antaudumme valmiille määrittelyille, luovutamme pois valtaa ymmärtää maailmaa ja sen ilmiöitä.

- Jos puhumme "terroristeista" kuin objektiivisesti rajatusta ilmiöstä, me otamme käyttöön valmiin tavan erotella ihmisiä ja yhteisöjä.

Nykyistä muotoaan terrorismi -sana alkoi Lähteen mukaan saada juuri siirtomaiden itsenäistymiskamppailuissa 1900-luvulla. Sanalla pyrittiin leimaamaan vastapuoli laittomaksi, moraalittomaksi ja sääliä ansaitsemattomaksi.

Tuolta aikakaudelta on periytynyt sanonta, jonka mukaan yhden terroristi on toisen vapaustaistelija.

Pohdintojensa päätteeksi Lähde ei esitä terroristi -sanan laajentamista siten, että myös miehitysvaltoja tai "ennaltaehkäisevää sotaa" käyviä valtioita kutsuttaisiin terroristeiksi. Hän ei suosittelen myöskään paluuta vanhaan tapaan korvata terroristi vapaustaistelijalla, ja unohtaa sitä kautta inhimillinen kärsimys ja väkivallan moninaiset motiivit.

Lähteen mielestä tärkeintä on purkaa sellaiset luokitte-lut, joilla pyritään rajaamaan ilmiöt yksiselitteisiin moraalisiin leireihin.

Sissisodan vastastrategia

Historian ja politiikan tutkija **Tuomo Melasuo** puolestaan esittelee *Kaihtimet* -näytelmän käsiohjelmassa Algerian sotaa yksityiskohtaisesti.

Hän kertoo mm. siitä, miten kenraali **Jacques Massun** joukot kehittivät "vallankumouksellisen sissisodan vastastrategian" tuhotakseen terrori-iskuja suorittavan Algerian vapautusliikkeen FLN:n.

Strategia, joka perustui tiedusteluun ja kidutuksiin, nostatti vahvaa vastustusta Ranskassa jo sodan aikaan ja myöhemminkin.

Ranska oli siirtomaaisäntä noin sata vuotta. Ranskan maahan luoma koloniaalinen järjestelmä oli Melasuoon mukaan murskannut algerialaisen yhteiskunnan niin monitahoisesti, ettei normaalisti toimivaa poliittista prosessia päässyt kehittymään.

Jo varhain oli selvää, että vapautustaistelun johtajat nousisivat aikanaan valtaan. "Pohja yksipuoluejärjestelmälle, sen seurauksena syntyneelle korruptiolle ja taas sen vastapainoksi nousseelle 1990-luvun ääri-islamille ja terrorismille oli jo tuolloin olemassa", toteaa Melasuo. (KU)

Genet tavataan luokitella ns. absurdin draaman ja teatterin edustajiin yhdessä **Samuel Beckettin** ja **Eugene Ionescon** kanssa. Mutta ehkä hän sopisi yleisemmin avantgarden edustajaksi.

Pyhä Genet -kirjassaan Sartre taas sanoo, että Genet'lle teatteriesitys on demonisuutta. "Häntä viehättävät siinä huijauksen, teeskentelyn ja keinotekoisuuden elementit."

Suomessa *Kaihtimet* on esitetty vain kerran ennen tätä. Mikko Kanninen ei asiaa ihmettele: moni muukaan eurooppalainen merkittävä näytelmäkirjailija ei ole Suomessa suosiossa.

— Suomalainen teatteri on niin sisältökeskeistä. Pitää olla joko ideologista **Kalle Holmbergin** tyyliin tai päivänpolttavaa sisältöä, esimerkiksi avioerolapsista, sanoo Kanninen, jonka väitöskirjan aiheena on teatteri kehon projektina.

■
Kaihtimet. Käsikirjoitus Jean Genet, suomennos Ville Keynäs, ohjaus ja sovitus Mikko Kanninen, tanssit Ari Numminen, sirkus- ja esityskoreografiat Taina Kopra, lavastus Ruska Schönberg, puvustus Kitta Klemettilä, äänisuunnittelu ja musiikki Nuutti Vapaavuori, valosuunnittelu Samuli Hytönen, rooleissa opiskelijoita Näтын kolmannelta vuosikursuksilta ja Sorin Sirkuksesta. Ensi-ilta 16.9. Tampereen yliopiston teatterimontussa.

Siirtomaaherrat korkealla ja alamaiset maan tasalla. Ruman Leilan kuten muidenkin roolien esittäjät vaihtuivat näytelmän aikana monta kertaa.